

Історіографія дослідження виховного ідеалу у вітчизняній педагогічній теорії XIX – початку XX ст.

Запропоновано історіографічний аналіз змін історико-педагогічної парадигми виховного ідеалу як одного з компонентів вітчизняної системи виховання у XIX – на початку XX ст. Охарактеризовано особливості відображення проблеми формування виховного ідеалу в епістолярних джерелах кінця XVIII ст. та їх вплив на педагогічний епістолярій української інтелектуальної еліти підросійської України. Обґрунтовано розвиток ідеї виховного ідеалу в педагогічній спадщині викладачів Київської духовної академії. Висвітлено специфіку вивчення проблеми формування ідеалу особистості в сучасних історико-педагогічних, філософських, історичних, літературознавчих, культурознавчих та інших дослідженнях. Виявлено основні проблеми сучасного стану історіографії проблеми трансформації виховного ідеалу особистості на українських землях Російської імперії.

Ключові слова: виховний ідеал, мета виховання, християнський, загальнолюдський народний, національний ідеали.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Джерелом збагачення теорії та реформування практики національної системи освіти на сучасному етапі слугують дослідження проблем національно-патріотичного виховання підрастаючих поколінь українців та визначення їх виховного ідеалу, пошук якого в українській педагогічній теорії і практиці завжди посідав одне з найважливіших місць. Попри те, що сучасна історико-педагогічна наука містить значну кількість праць історіографічного характеру (С.Гончаренко, Н.Гупан, М.Євтух, І.Зязюн, Н.Ничкало, О.Сухомлинська та ін.), великий масив літератури з проблеми формування виховного ідеалу підросійської України XIX – початку XX ст. комплексно й системно ще не досліджувався.

Аналіз досліджень і публікацій... Концептуальні засади національної освіти й виховання, зокрема в питаннях формування виховного ідеалу, були сформульовані Б.Грінченком, Лесею Українкою, М.Коцюбинським, І.Стешенком, С.Русовою, М.Галушинським, С.Сірополком та ін. ще наприкінці XIX – на початку XX ст. і пов'язувалися з ідеалами української етнопедагогіки. Однак з 1918 р. помітно знижується активність процесів дослідження виховного ідеалу на засадах національної ідеї та вірності ідеалам українського народу. Національне виховання українців радянського періоду своїм існуванням завдячує у першу чергу працям українського радянського педагога В.Сухомлинського, які в період занепаду й руйнації радянської ідеології детермінували потужну хвилю нових історико-педагогічних досліджень, присвячених зверненню українського народу до витоків своєї державності та формуванню української національної ідентичності. Важливим є також внесок Г.Ващенка в теорію дослідження філософських засад, структури, різновидів і змістовності виховного ідеалу як історико-педагогічного явища [1, с.11, 12, 41, 93, 41, 93, 97].

Сучасний розвиток історико-педагогічної парадигми виховного ідеалу як одного з компонентів системи виховання завдячує низці вітчизняних досліджень, присвячених: теоретичному аналізу нових тенденцій у вітчизняній педагогічній науці (А.Алексюк, О.Вишневський, С.Гончаренко, Л.Вовк, С.Золотухіна, М.Стельмахович, О.Сухомлинська, В.Ягупов); громадянському та патріотичному вихованню (А.Белеста, С.Головчук, І.Кучинська, К.Ткачова, О.Шестопалюк); національному та родинному вихованню (О.Киричук, В.Кузь, В.Майборода, Ю.Руденко, З.Сергійчук, В.Скуратівський, М.Стельмахович); духовно-моральному вихованню (К.Каліна, О.Канарова, Н.Муляр, І.Сіданіч, О.Хмельницька); цілісному вихованню особистості (С.Карпенчук, Т.Левченко); гуманістичному вихованню особистості (О.Вишневський, І.Підласий); дослідженню моделі процесу формування особистості (М.Кухта); особистості як об'єкту уваги громадських і просвітницьких товариств та об'єднань (Л.Войтова, Н.Опанасенко та ін.).

Вітчизняна історико-педагогічна наука останнім часом все більше уваги акцентує на безпосередньому дослідженні окремих різновидів виховного ідеалу, що формувалися на різних етапах розвитку українського суспільства: ідеалу освіти доби Античності (Ю.Левченко), освітнього ідеалу за С.Ананьїним (Н.Кошечко), виховного ідеалу у педагогічній спадщині К.Ушинського (Н.Калита, Н.Михайлиця), християнського виховного ідеалу у спадщині П.Юркевича (О.Невмержицька), виховного ідеалу у трактуванні Г.Ващенка (Г.Бугайцева, Н.Дічек, В.Довбня, Р.Іванський, В.Яковенко), виховного ідеалу української молоді в педагогічній думці Прикарпаття у

другій половині XIX – на початку XX ст. (А.Коцопей), формування виховного ідеалу засобами масової інформації в Польщі у другій половині XX – на початку XXI ст. (Н.Чернишова), духовного ідеалу у старшокласників сучасного ліцею (О.Лучанінова), естетичного ідеалу у сучасних студентів (А.Геоцентів), гуманістичного ідеалу старших підлітків (К.Дорошенко), ідеалу медичного працівника (Л.Примачок) та ін.

З огляду на широкий діапазон наукових досліджень виховного ідеалу важливим вбачається історіографічний вимір дисциплінарної матриці його вивчення, що характеризує не лише сукупність відомих наукових підходів до аналізу змісту, структури й дієвості виховного ідеалу, але й відображає та узагальнює особливості його трансформації.

Формулювання цілей статті... Відтак, метою статті є аналіз вітчизняних педагогічних джерел, які сприяють дослідженню трансформаційних змін у системі виховних ідеалів підросійської України XIX – початку XXст.

Виклад основного матеріалу... З огляду на поліфункціональність виховного ідеалу як наукової категорії, що є об'єктом не лише педагогіки, але й багатьох інших наук (філософії, історії, соціології, психології, культурології, лінгвістики та ін.), для історіографічного дослідження цього феномену особливого значення набуває врахування міждисциплінарних підходів, які дозволяють дослідити особливості формування й трансформації вітчизняного виховного ідеалу XIX – початку XXст. у контексті його широкого педагогічного значення.

Важливим першоджерелом уявлень людини про виховний ідеал, особисті виховні орієнтири та життєві цінності слід вважати різного роду еґо-документи (листи, щоденники, мемуари, спогади). Особлива увага останнім часом звертається до вивчення епістолярної літератури як цінного історико-педагогічного джерела. Відомо, що листи були предметом дослідження не лише педагогіки (Л.Вовк, О.Губко, В.Дьоміна, Е.Днепров, Д.Мартиненко, Є.Пасічник, Л.Петренко, О.Сухомлинська), але й інших наукових галузей: філософії (Л.Гусякова, П.Клакін, М.Каган), історії (В.Сметанін, І.Старовойтенко, Ю.Шаповал), лінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики та психології (М.Білоус, С.Богдан, Е.Ветрова, О.Герашенко, Т.Дрідзе, Н.Журавльова, Т.Зоріна, Г.Костюк, Л.Кулішенко, К.Ленець, О.Леонтєв, Ю.Лотман, В.Передрієнко, М.Пилинський, І.Фокіна, І.Черкез), літературознавства (П.Волинський, В.Гладкий, Р.Гром'як, А.Гуляк, О.Дей, І.Дорошенко, В.Дудко, С.Єфремов, С.Кальченко, В.Кузьменко, І.Паперно), культурології, народознавства, мистецтвознавства (М.Дмитренко, А.Крат, М.Коцюбинська, Н.Кузякіна, П.Ротач) та ін.

З огляду на те, що всі епістолярії прямо чи опосередковано здійснюють певний педагогічний вплив на своїх адресатів, сучасні дослідники окремо виділяють *листи педагогічного змісту* як особливу форму епістолярного жанру, що несе в собі високий виховний потенціал, впливаючи на розвиток особистості [2, с.276], та важливе джерело історії педагогіки [8, с.82]. Розвиток епістолярного жанру в українській педагогічній науці перш за все пов'язаний із діяльністю І.Вишенського («Листи про християнське життя», «Послання до всіх взагалі, хто в Лядській землі мешкає», «Благочестивому государю Василю, князю Острозькому», «Послання до єпископів», «Короткослівна відповідь Феодула»), І.Котляревського (листи до Д.Бангиша-Каменського, Є.Гребінки, П.Гулака-Артемівського, М.Погодіна та ін.), Г.Сковороди (повчальні листи до учня М.Ковалинського), котрі активно зверталися до проблем відродження української духовності, національної культури, освіти й формування ідеалу особистості. Їхня кореспонденція стала своєрідним еталоном приватного листування для українських освітніх і громадських діячів XIX – початку XXст. Листи О.Білозерського, М.Драгоманова, М.Короленка, М.Костомарова, М.Кропивницького, П.Куліша, Лесі Українки, О.Марковича, І.Посяди, Т.Шевченка та ін. є особливо цінними для дослідження причин і наслідків трансформації системи виховних ідеалів України у зазначений період.

В історико-педагогічних дослідженнях, які дозволяють простежити певні зміни виховного ідеалу людини, особливе місце посідають праці, присвячені вивченню ідеалу християнського виховання. Особливе місце виховний ідеал посідав у теоріях представників вітчизняної християнської педагогіки кінця XIX – початку XXст., зокрема викладачів Київської духовної академії П.Ліницького, М.Макавейського, М.Олесницького, П.Юркевича та ін.

Професор Петро Ліницький («Про свободу волі», «Християнська моральність», «Освітнє значення філософії», «Становище й потреби нашої духовної, переважно вищої, освіти», «Посібник до вивчення питань філософії (елементи філософського світоспоглядання)») виховним ідеалом людини вважав духовну особистість, здатну «володіти собою» [5, с.26–27]. В його філософсько-педагогічній концепції виховний ідеал постає водночас як мета виховання, процес і умова його формування. Цей педагогічний феномен розглядається як «ідеальна кінцева причина», результат свідомих задумів і цілей особистості, котра прагне до творчого самовизначення і самовдосконалення [5, с.17]. Особливу роль у вихованні ідеального християнина П.Ліницький відводив освіті як шляху до свободи волі через синтез віри й розуму. Таким чином «освічена віра» розглядалася як запорука доброчесності –

головного ідентифікатора ідеальної особистості [4, с.44, 395–397]. Прагнення людини до такого ідеалу, піднесення власної буденної свідомості до вищих ідеальних істин і формування усвідомленої моральності у всіх верствах суспільства – розглядалися вченим як запорука суспільного спокою, профілактика духовних криз і протидія спалахам революційного насильства [3, с.6–7].

Серед вітчизняних педагогічних праць, що послужилися розвитку ідеї християнського виховного ідеалу, особливе місце займає педагогічна спадщина професора Памфіла Юркевича («Ідея», «Серце і його значення у духовному житті людини згідно з ученням слова Божого», «Мир з ближнім як умова християнського співжиття», «Курс загальної педагогіки з додатками», «Читання про виховання»). У філософській теорії П.Юркевича ідеал постає як «основа всього безсмертного, прекрасного і дійсного», «вічний і спокійний образ всякого правдивого існування, всього досконалого, доброго і прекрасного», «початок і кінець, основа і ціль усіх явищ у світі і в людстві» [13, с.34–35]. Педагогічні погляди ученого базуються на поєднанні кордоцентризму, антропоцентризму та української духовної традиції, а обґрунтований ним виховний ідеал – на засадах християнської моралі, гуманізму, природовідповідності та народності. Процес виховання розглядається ним як забезпечення умов, необхідних для інтелектуально-емоційного прийняття дитиною певного виховного ідеалу, під яким розуміється духовно освічена й діяльна особистість, здатна до саморозвитку, самовиховання та самовдосконалення. Педагог наголошував, що вихованець досягає гармонії зі своїм морально-християнським ідеалом лише за умови врахування педагогом індивідуальної дитячої природи [14, с.66], спираючись на авторитет і любов без насилля й примусу [9, с.243]. Загальнодержавного значення П.Юркевич надавав моральним ідеалам, підкреслюючи їх вплив на життєздатність держави і прогресивний поступ суспільства й культури.

У розвиток ідеї християнського виховного ідеалу важливим є також внесок професора Маркеліна Олесницького («Історія моральності й моральних учень», «Моральне богослов'я», «Курс педагогіки», «Короткий курс педагогіки»). Виховний ідеал особистості прочитується у процесі аналізу понять «начало моральності», «вищий закон», «ідея досконалості», «богоуподібнення», «богоподібна особистість», «моральний ідеал», «християнський ідеал», «найвища моральна свобода», «щастя» тощо. З одного боку, виховним ідеалом є самосвідома істота, яка діє вільно через самовизначення в цілеспрямованій діяльності [12, с.50–51], «котра сама в собі має значущість і ціну, має в собі волю як внутрішнє самовизначення до добра» [11, с.112], а з іншого, – моральна діяльність, особиста перемога внутрішнього добра над гріховністю, самоусвідомлений шлях до довершеності і щастя, потреба в Любові до Бога та ближніх, здатність у кожному члені суспільства поважати й шанувати богоподібну особистість [10, с.5, 32, 34].

Окремі аспекти пошуку ефективних шляхів формування виховного ідеалу відображені у працях Миколи Маккавейського («Релігія і народність як основи виховання», «К.Д.Ушинський і його педагогічні ідеї», «Педагогічні погляди графа Л.М.Толстого», «Сучасні педагогічні блукання», «Про вчительство по образу Христову», «Пастирське богослов'я та педагогіка в курсі наук духовних академій», «До питання про релігійне виховання в нашій середній загальноосвітній школі», «Кафедра педагогіки в духовних академіях (до питання про педагогічну підготовку до навчально-виховної справи в духовній школі)». Виховний ідеал учений розглядав як природно зумовлений результат і процес морального самовдосконалення особистості. На його думку, людина «сама в собі містить відомий ідеал, і справа педагога не придумати його, а зрозуміти [...], посприяти проростанню того ідеалу, який даний самою природою» [6, с.18]. М.Маккавейський зазначав, що істинний гуманізм має засновуватися на християнських ідеалах, які дозволяють людині відчувати всю велич своєї природи. Однак він також визнавав, що тогочасна шкільна система через «казенні стосунки між викладачами й учнями» та атмосфера тотального «поліцейського нагляду» віддаляли виховний процес від омріяного педагогами ідеалу істинного християнина – терплячої, милосердної і добродісної особистості, гармонійно розвиненої і здатної до самовдосконалення [7, с.9].

Ідеї, висловлені у працях представників української духовної педагогіки кінця XIX – початку ХХст., виявилися для тогочасного імперського суспільства надто прогресивними й різко дисонували з реальним станом виховання особистості у більшості духовних закладів зазначеного періоду. Однак вони стали яскравим свідченням перспективності української християнської педагогічної думки.

У кінці ХХст. в дослідженні історико-педагогічної проблематики інтенсивно став використовуватися гендерний підхід, покликаний ліквідувати прогалини традиційного статево-рольового. Однак здебільшого ці праці присвячувалися гендерним особливостям ідеалу жінки та жіночої освіти в окремих українських регіонах: Д.Грозний (жіноча освіта в Херсонській єпархії /середина XIX – початок ХХ ст./), В.Добровольська (історія жіночої освіти Півдня України /1901 – 1910 рр./), Л.Єршова (жіноча освіта Волині /кінець XVIII – початок ХХ ст./), Г.Маслій (жіноча середня освіта Західної України /друга половина XIX – початок ХХст./), М.Рижкова (жіноча освіта в Харківській губернії /друга половина XIX – початок ХХст./), А.Сав'юк (просвітницько-педагогічна діяльність жіночих громадських організацій на Півдні України / друга половина XIX – перша

чверть XX ст./), Н.Слюсаренко (жіноча освіта на Херсонщині /кінець XIX – поч. XX ст./), Т.Шушара (жіноча освіта в Таврійській губернії /XIX – початок XX ст./).

Важливу інформацію, необхідну для осмислення причинно-наслідкових зв'язків процесу формування вітчизняного виховного ідеалу, містять численні дослідження з інших наук. Зокрема, феномен «ідеального» є об'єктом багатьох філософських дисертаційних робіт: В.Вікторова (суспільний ідеал освіченості людини), І.Дяконова (ідеали як форма виявлення ціннісних орієнтацій учнівської молоді у процесі взаємодії особистості і суспільства), Л.Льницької (особистість як носій естетичних ідеалів), О.Кендус (національний ідеал в українській філософській думці першої половини XXст.), С.Кузьміної (виховний ідеал у філософсько-педагогічній концепції П.Юркевича), Л.Никифорової (ідеально-рефлексійна діяльність як смисл життя).

Визначення «ідеалу» є також ключовим поняттям низки історичних дисертаційних і монографічних досліджень: Н.Жмуд (механізм творення національного виховного ідеалу на підставі аналізу основних ментальних структур, розроблених у процесі взаємодії родини та громадських соціальних інститутів), Р.Чмелика (ідеали малої української селянської сім'ї другої половини XIX – початку XX ст.), О.Кісь (гендерні ідеали в феміністській методології), О.Оглоблина (гетьман Іван Мазепа як референтна постать свого часу), В.Поліщука (трансформація впливовості ідеалу «свідка» у русько-литовському праві до судово-адміністративної реформи 1564–1566 рр.), Н.Старченко (честь як регулятор шляхетського ідеалу на Волині в кінці XVI – на початку XVIIст.), Н.Яковенко (особливості формування лицарського ідеалу у князю й боярському середовищі). Проблема ідеалу розглядалася також у політологічних наукових студіях, зокрема, О.Пашкової (національна ідея як чинник консолідації українського суспільства) та І.Флиса (політична активність як складова життєвого ідеалу студентської молоді).

Висновки... Попри великий діапазон і багатий арсенал ґрунтовних вітчизняних наукових досліджень виховного ідеалу, очевидними є: фрагментарність і маргінальність проблеми формування виховного ідеалу; традиційна хронологічна й територіальна локальність проблематики, яка стосується здебільшого окремих регіонів України кінця XIX – початку XX століття, залишаючи поза увагою більш ранні періоди, які слід розглядати як предтечу формування філософії виховного ідеалу на території усїєї підросійської України; відсутність загального бачення проблемно-хронологічної динаміки змін у структурі виховного ідеалу; нестача історико-педагогічних матеріалів, які б дозволили встановити логічні причинно-наслідкові зв'язки між соціально-політичними й економічними змінами на різних етапах розвитку українського суспільства й детермінованими ними трансформаціями виховного ідеалу; відсутність системних досліджень особливостей формування виховного ідеалу у різних соціальних станах Російської імперії XIX – початку XXст., дискретність висвітлення трансформації формування виховного ідеалу в тогочасних освітньо-виховних інституціях; недостатність розробок ефективних механізмів популяризації і впровадження кращих референтних образів, котрі репрезентували систему виховних ідеалів підросійської України XIX – початку XXст., в теорію і практику розбудови сучасної системи освіти в Україні та ін. Перспективним залишається також опрацювання та узагальнення художніх, публіцистичних, мемуаристичних джерел того часу, періодичних видань і законодавчої бази, на основі якої будувалася вся станова система освіти й виховання, визначалися ціннісні орієнтири суспільства й держави, формувалася складна система виховних ідеалів Російської імперії.

Список використаних джерел і літератури:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Том I. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – 192с.
2. Дьоміна В. Історичний розвиток епістолярного жанру в художньо-педагогічній літературі / В. Дьоміна // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Вип. L. – Слов'янськ, 2010. – С. 267–277.
3. Лینیцкий П. И. Образовательное значение философии / П. Лینیцкий // Труды Киевской духовной академии. – 1872. – № 11. – С. 1–14.
4. Лینیцкий П. И. Пособие к изучению вопросов философии (элементы философского мирозерцания) / П. Лینیцкий. – Х., 1892. – 427 с.
5. Лینیцкий П. И. Философские и социологические этюды / П. И. Лینیцкий. – К. : тип. И. И. Горбунова, 1907. – 242 с.
6. Маккавейский Н. Религия и народность как основы воспитания. Речь, произнесенная на торжественном акте Киевской духовной академии 26 сентября 1895 г. / Н. Маккавейский. – К. : тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1895. – 45 с.
7. Маккавейский Н. К. Педагогика древних отцов и учителей Церкви: несколько мыслей о воспитании из древнеотеческих творений / Н. К. Маккавейский. – К. : тип. П.Барского, 1897. – 81 с.
8. Мартиненко Д. В. Епістолярії як джерело з історії педагогіки / Д.В. Мартиненко // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія : психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2009. – Кн. 4. – С. 82–86.
9. Невмержицька О. В. Християнський виховний ідеал у спадщині Памфіла Юркевича / О. В. Невмержицька // Педагогічний дискурс. – 2012. – Вип.12. – С. 239–244.

10. Олесницький М. Нравственное богословие / М. Олесницький. – СПб., 1907. – 114 с.
11. Олесницький М. А. Курс педагогики. Руководство для женских институтов и гимназий, для высших женских курсов и для всех, занимающихся воспитанием детей / М. А. Олесницький. – К., 1885. – Вып.1. Теория воспитания. – II, 335 с.
12. Олесницький М. А. История нравственности и нравственных учений / М. А. Олесницький. Ч. 1–2. – К. : тип. Г.Т. Корчак-Новицкого, 1882–1886. – 706 с.
13. Юркевич П. Вибрані твори: Ідея – Серце – Розум і досвід / П. Юркевич. – Вінніпег : Колегія св. Андрея в Вінніпезі, 1984. – 167 с.
14. Юркевич П. Д. Курс общей педагогики с приложениями / П. Д. Юркевич. – М. : тип. Грачева, 1869. – 404 с.

Аннотация

Л.М.Ершова

Историография изучения воспитательного идеала в отечественной педагогической теории XIX – начала XX века

Предложен историографический анализ измененной историко-педагогической парадигмы воспитательного идеала как одного из компонентов отечественной системы воспитания в XIX – начале XX века. Охарактеризованы особенности отображения проблемы формирования воспитательного идеала в эпистолярных источниках конца XVIII века и их влияние на педагогическую переписку украинской интеллектуальной элиты подросийской Украины. Обосновано развитие идеи воспитательного идеала в педагогическом наследии преподавателей Киевской духовной академии. Показана специфика изучения проблемы формирования идеала личности в современных историко-педагогических, философских, исторических, литературоведческих, культурологических и других исследованиях. Выявлены основные проблемы современного состояния историографии проблемы трансформации воспитательного идеала личности на украинских землях Российской империи.

Ключевые слова: воспитательный идеал, цель воспитания, христианский, общечеловеческий, народный, национальный идеалы.

Summary

L.M.Yershova

The Historiography of the Educational Ideal Study in the Domestic Pedagogical Theory of the XIX – the Beginning of the XX Century

The historiographical analysis of the changes in historical and pedagogical paradigm of the educational ideal as a component of the domestic educational system in the XIX – early XX century is suggested. Special aspects in imaging the problem of forming the educational ideal in epistolary sources in late XVIII century and their influence on pedagogical letter writing of under-Russian Ukrainian intellectual elite are characterized. The development of educational ideal idea in pedagogical heritage of Kyiv School of theology teachers is grounded. Specifics in learning the problem of forming the personality ideal in modern historical-pedagogical, philosophical, historical, literary, culturological and other researches are shown. The main problems in modern state of historiography in transformation of educational personality ideal problems on Ukrainian lands of Russian Empire are revealed.

Key words: educational ideal, the purpose of education, Christian, human, universal public, national ideals.
Дата надходження статті: «10» жовтня 2013 р.

УДК 016:008(379.8)

О.П.ЖАЛЮК,
старший викладач
(м.Вінниця)

Досягнення й прогалини сучасних клубознавчих досліджень

Аналізується стан наукової розробки сучасних проблем клубної діяльності в сучасних умовах. Розглядаються питання теорії, методики і практики наукових досліджень широкого спектру національно-виховної, соціально-культурної та культурно-дозвілєвої діяльності закладів культури клубного типу з різними категоріями населення. Комплексно висвітлюються джерелознавча база актуальних аспектів сучасної державної культурної політики в країні та за кордоном, трансформації тенденцій, принципів, напрямів роботи клубів різних форм власності в умовах українського державотворення та глобальних змін у світі, проблеми їх фінансового, ресурсного, кадрового забезпечення.

Ключові слова: клубні заклади, клубознавчі дослідження, національно-культурне відродження, культурно-освітня робота, культурно-дозвілєва діяльність.

В сучасних умовах національно-культурного відродження України значну роль відіграють заклади культури клубного типу як центри відродження національної культури і організації змістовного дозвілля різних груп і категорій населення. Їх діяльність в сучасних умовах знаходиться у полі зору вчених і дослідників.

Однією з найбільш ґрунтовних сучасних клубознавчих праць є дисертація кандидата культурології Л.Поліщук «Соціально-культурна діяльність клубів України (кін. XX – поч. XXI ст.)».